Instytut Krajów Rozwijających się
Wydział Geografii i Studiów Regionalnych
Uniwersytet Warszawski

Organizacje pozarządowe w krajach rozwijających się i Europie Wschodniej

Redakcja naukowa
Elżbieta Puchnarewicz

Warszawa 2003

Tomasz Wites

Organizacje społeczne w Rosji przed i po rozpadzie Związku Radzieckiego

Różnice we wzajemnych relacjach między sektorami: publicznym, prywatnym i pozarządowym określają stan zaawansowania rozwoju gospodarczego i społecznego krajów, szczególnie zaś przyjmowanie mniej lub bardziej demokratycznych zasad rządzenia. Przemiany zachodzące w zakresie wielkości i znaczenia sektorów obserwuje się obecnie w krajach postkomunistycznych (Kopstein J. S., Reilly D. A., 2004). Procesy transformacji w Rosji wpłynęły na zmianę charakteru interakcji między tymi trzema formami organizacji funkcjonowania społeczeństw. Miały one zupełnie inny charakter w czasach Związku Radzieckiego niż współcześnie.

Obecność organizacji pozarządowych prowadzących swobodną działalność na danym obszarze wyraźnie kojarzy się z w pełni rozwiniętymi, demokratycznymi państwami, gdzie działają określone sektory. Pierwszy z nich – publiczny - reprezentowany jest przez rząd, samorząd i ich agendy, drugi – rynkowy - skupia organizacje nastawione na zysk. Natomiast ostatni z nich – ochotniczy - koncentruje organizacje oparte na innych regułach niż zasady wolnej konkurencji; istnieją one poza strukturą państwa, ich działalności przyświeca idea samopomocy oraz wsparcie dla najbardziej potrzebujących. Organizacje te wykorzystują inicjatywy na najniższych piętrach życia społecznego.

System ochotniczy – określany dość powszechnie zbiorczą nazwą jako organizacje pozarządowe - uznawany jest za osnowę demokratycznej tkanki każdego społeczeństwa. Tworzą go niekomercyjne organizacje budowane na bazie dobrowolnych postanowień, będące w stanie podejmować decyzje we własnych

sprawach, niezależnie od władz publicznych. Funkcjonowanie tych trzech elementów jest najpełniejszym wyrazem społeczeństwa obywatelskiego (Woźniak Z., 1998). Znaczenie trzeciego sektora w świecie dojrzałych demokracji rośnie i jest on równoprawnym partnerem instytucji państwa oraz sfery gospodarki prywatnej, zorientowanej na osiąganie zysku.

M. Pardon w raporcie wydanym przez United Nation Development Program[1] przedstawił modele kształtowania się relacji pomiędzy państwem a społeczeństwem obywatelskim w Związku Radzieckim po jego rozpadzie (patrz pierwszy i drugi typ relacji na rysunku poniżej). Dla potrzeb niniejszego opracowania uzupełniłem je o trzeci typ stosunków między tymi sektorami – w krajach zachodnich demokracji.

Pierwszy rodzaj współzależności stanowi wzór stosunków obowiązujący kiedyś w byłych państwach socjalistycznych. Sfera prywatnych przedsięwzięć gospodarczych nie odgrywała prawie żadnej roli w relacjach z państwem. Było ono głównym aktorem określającym pola aktywności ludzkiej. Organizacje pozarządowe miały szczególny charakter; powstawały z inicjatywy władz odgórnych i były silnie przez nie kontrolowane.

W Rosji oraz w innych państwach byłego obozu socjalistycznego przechodzących procesy transformacji istnieje inny, można go nazwać pośrednim, typ relacji pomiędzy sektorami: publicznym, prywatnym i pozarządowym. Sfera działalności publicznej odgrywa decydującą rolę, jednakże, na skutek uwolnienia sił rynkowych oraz postępujących przemian demokratycznych, rośnie w siłę sektor prywatny i pojawiają się samodzielne, poza kontrolą państwa inicjatywy pozarządowe.

Relacje zachodzące w państwach Zachodu, najpełniej wyrażające możliwości działania organizacji pozarządowych stanowią sferę

[1] Pardon M., Introduction, 1997, „Political Studies – Help Resources", UNDP, New York, pp. 3-4.

odniesienia, jako wzór „dochodzenia do". Są punktem wyjścia przy określeniu innych typów współzależności, dlatego znalazły się na pierwszym miejscu jako charakteryzowany tu typ zależności. Logika dokonujących się w świecie postsocjalistycznym przemian narzuca jednak odwrotną kolejność; od modelu wszechdominującej sfery publicznej do współrzędnego partnerstwa trzech sektorów w demokracjach typu zachodniego

RELACJE PAŃSTWO – SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE W CZASACH ZSRR

RELACJE PAŃSTWO – SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE W CZASACH TRANSFORMACJI USTROJOWEJ

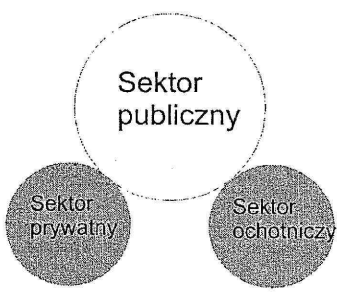

RELACJE PAŃSTWO – SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE W KRAJACH DEMOKRATYCZNYCH

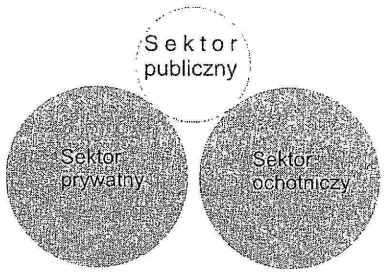

Źródło: Pardon M.1997, Introduction, in: „Political Studies – Help Resources", UNDP, New York, pp. 3-4; część "relacje państwo – społeczeństwo obywatelskie w krajach demokratycznych" dodana przez autora.

Relacje państwo-społeczeństwo obywatelskie w Związku Radzieckim

W czasach trwania Związku Radzieckiego dochodziło do stopniowego powiększania się zasięgu i roli sektora publicznego. Własność prywatna, którą dysponowali ludzie, dość szybko została wchłonięta przez państwo. Ośrodki działalności gospodarczej: zakłady naprawcze, fabryki zostały upaństwowione, a majątki ziemskie skolektywizowane. Przejmowanie majątku społecznego opierano na założeniach ideologicznych, stanowiących, iż własność państwowa i spółdzielcza stanowią jedynie słuszne formy dopuszczenia obywateli do dysponowania dobrami. Rozwijał się również sektor ochotniczy, jednak zasady jego funkcjonowania nie miały nic wspólnego z ówcześnie działającymi na świecie inicjatywami obywatelskimi (Paldam M., Svedensen Gert T., 2000).

Dominującą cechą, która zaważyła na kształcie i funkcjach społeczeństwa radzieckiego, był brak możliwości autentycznego

współuczestnictwa obywateli w sferze społecznej poprzez tworzenie struktur pośrednich pomiędzy jednostką a państwem. Ludność nie mogła organizować się na rzecz zaspokojenia najbardziej elementarnych potrzeb i praw. Dlatego też zachowania poszczególnych osób cechował brak wiary w możliwość rozwiązania trudnych sytuacji jednostkowych przy wsparciu innych niż państwowe formy pomocy. Osoby pozbawione własności prywatnej namawiano, a często zmuszano, do udziału w organizacjach społecznych, które w istocie rzeczy były agendami rządowymi, silnie zbiurokratyzowanymi urzędami o ograniczonej inicjatywie. Jakiekolwiek próby podjęcia spontanicznych działań, w których wyraźnie zaznaczała się indywidualność jednostki, niszczone były w krótkim czasie. Ludność uczestnicząca w sektorze ochotniczym tworzyła jednorodne kolektywy, gdzie jedyną szansą wyróżnienia, zaistnienia było przodownictwo pracy. Polegało ono na uczestniczeniu w akcjach społecznych, kulturowych w wymiarze przekraczającym ustalone normy czasowe i wydajnościowe. Nagrodą dla osób szczególnie wyróżniających się w tworzeniu sektora ochotniczego były słowa pochwały, dyplomy, ordery, a niekiedy nawet wyraźne korzyści finansowe (Robertson D., 1985).

Dominacja władzy publicznej wcale nie oznaczała, że w Związku Radzieckim nie istniały organizacje pozarządowe, ich funkcjonowanie jednak zdecydowanie odbiegało od ogólnie uznanych zasad. M. Pardon wyróżnia trzy poziomy ich działania (1997). W społecznościach lokalnych, obejmowały one aktywność samopomocową wyraźnie sterowaną przez władze centralne. Rzadko realizowano projekty samodzielnie, dominowała współpraca z przedstawicielami władz. Druga grupa – organizacje na poziomie krajowym zajmowały się opracowywaniem i wdrażaniem projektów, ale przede wszystkim pośredniczyły pomiędzy organizacjami lokalnymi i międzynarodowymi. Władze dopuszczały działalność wybranych organizacji

międzynarodowych, ponieważ mogły w ten sposób wykazać, iż w państwie centralnie sterowanym jest miejsce na różnorodne formy prowadzenia działalności społecznej i gospodarczej. Głównymi zadaniami tych organizacji było wdrażanie projektów, koordynowanie, szkolenie, doradzanie oraz finansowanie inicjatyw w poszczególnych państwach tworzących międzynarodowe stowarzyszenia pozarządowe.

W czasach ZSRR rozwinęła się współpraca radzieckich organizacji międzynarodowych z ugrupowaniami niepaństwowymi (pozarządowymi) z innych krajów. *Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej* (RWPG) utworzyła stały system współpracy z wszystkimi socjalistycznymi międzynarodowymi organizacjami niepaństwowymi, które tworzyły zjednoczenie gospodarcze. System ten powstał nie tylko na podstawie jednostronnych decyzji RWPG, ale współpraca między poszczególnymi organizacjami działającymi w ramach RWPG przebiegała według zasad znacznie bardziej ścisłych interakcji. Takie działania nie miały miejsca w innych częściach świata.

We współpracy pomiędzy międzynarodowymi organizacjami pozarządowymi a RWPG dają się wyróżnić dwie dziedziny działań. Pierwsza z nich związana była z zagadnieniami energii atomowej i dotyczyła kooperacji RWPG oraz Międzynarodowego Zjednoczenia Gospodarczego dla Aparatury Jądrowej, a także Dostaw, Wyposażenia i Współdziałania Technicznego przy Elektrowniach Atomowych. Drugi zakres działalności związany był z funkcjonowaniem tych organizacji pozarządowych, których współpraca miała na celu zwiększenie tempa wdrażania i wydajności przedsięwzięć przyspieszających proces industrializacji. W tej dziedzinie kontakty rozwijały się między RWPG np. Międzynarodowym Zjednoczeniem Gospodarczym w Zakresie Włókien Chemicznych i Urządzeń Technicznych Przemysłu Włókienniczego.

Do porozumień pomiędzy międzynarodowymi organizacjami pozarządowymi a RWPG doszło na bazie artykułu XII statusu Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, który mówił ogólnie o możliwości zawierania przez Radę porozumień z innymi organizacjami. Współpraca pomiędzy nimi przebiegała w dość specyficzny sposób, gdyż RWPG musiała być informowana na przykład o planach pracy na rok następny, wymagano utrzymywania stałych kontaktów w trakcie przygotowania materiałów i dokumentów dotyczących wspólnych spraw, a także stowarzyszenia te musiały uwzględniać zalecenia RWPG na temat prowadzonej działalności (Doliwa-Klepacki Z. M., 1997).

Sektor ochotniczy reprezentowany był nie tyle przez organizacje pozarządowe, co przez odpowiednio formowane społeczeństwo obywatelskie, które, nakłaniane, brało masowy udział w społecznych inicjatywach państwa przyczyniając się w ten sposób do umacniania olbrzymiego sektora publicznego.

Relacje państwo – społeczeństwo obywatelskie po rozpadzie Związku Radzieckiego

W Rosji po upadku Związku Radzieckiego rozpoczął się proces zmiany znaczenia poszczególnych sektorów działalności społecznej. Zwłaszcza w początkowym okresie po rozpadzie imperium silną pozycję nadal reprezentuje sektor publiczny, który kształtowany był przez dziesięciolecia. Uważa się jednak, że w następnych latach transformacji ustrojowej jego rola będzie się systematycznie zmniejszać. Odradza się natomiast sektor prywatny, całkowicie wyeliminowany w czasach trwania Związku Radzieckiego. Zwiększa się również znaczenie sektora ochotniczego, współtworzonego przez społeczeństwo obywatelskie oraz organizacje pozarządowe. Priorytetem dla władz jest decentralizacja,

rozumiana jako posiadanie środków i możliwości do tworzenia na najniższym poziomie inicjatyw społecznych. Oznacza to odchodzenie od dotychczasowego modelu, polegającego wyłącznie na realizacji wskazań i założeń poprzez poszczególne organy administracji publicznej (Rose R., 1999).

Zmiana ustroju politycznego i gospodarczego wywarła duży wpływ na zarządzanie jednostkami terytorialnymi. Przejście w Rosji od centralnego planowania do działalności rynkowej, a także ogólne przeobrażenia systemu gospodarki światowej spowodowały konieczność przekształceń zarówno w ustawodawstwie określającym kompetencje, obowiązki oraz zależności jednostek terytorialnych różnego szczebla, jak i w metodach zarządzania.

Organizacje pozarządowe powstające w tym kraju działają w określonym kontekście politycznym, ekonomicznym oraz świadomościowym. Obywatele rosyjscy przeszli szkołę niszczenia pewnych wartości uczestnicząc w pracach społecznych. Dlatego też wielu, słysząc obecnie prośbę o zrobienie czegoś społecznie, reaguje w charakterystyczny sposób, polegający na wyrażaniu niechęci do wszelkich takich akcji. Określenie „praca społeczna" ma znaczenie ujemne. Rosjanom często przychodzą na myśl licznie kiedyś zawsze wykonywane na polecenie czynności. Władze zdecydowanie starały się zniechęcić ludzi do zrzeszania się w grupy o wyraźnym charakterze indywidualnym. Dobrowolne, spontaniczne inicjatywy nie były zjawiskiem pozytywnym w odróżnieniu od zrzeszania kogoś – organizowania życia grupowego, dlatego też pożądane było myślenie i działanie grupowe. Kolektyw w rozumieniu władz był grupą społeczną, która charakteryzowała się pozytywnymi normami i radością z przezwyciężania trudności. Bycie we wspólnocie było więc oceniane bardzo pozytywnie, trwanie „poza" nie mogło zyskiwać uznania. Reakcją na myślenie kolektywne jest niechęć do zrzeszania się i obawa przed

utratą wolności oraz niezależności w myśleniu czy w działaniu (Umpleby S. A., Medvedeva T., 2000).

Organizacje pozarządowe, oparte na dobrowolnym zrzeszaniu się, działające obecnie w Rosji mają bardzo zróżnicowany charakter, zależny od realizowanego celu. Jedne z nich niosą pomoc w zakresie materialnym - pomagają najbardziej potrzebującym, inne przyczyniają się do rozwoju edukacji, kultury, i sportu, jeszcze inne tworzą grupy nacisku występujące w imieniu i interesie określonych środowisk.

Organizacje walczące o prawa człowieka

Najstarszą organizacją obrony praw człowieka w Rosji jest *Grupa Helsińska* w Moskwie (MHG – Moscow Helsinki Group) założona w 1976 roku. Już w czasach Związku Radzieckiego była ważnym organem, który gromadził i dostarczał informacje o nieprzestrzeganiu praw człowieka. Po rozpadzie imperium zakres obowiązków i problemów wcale nie uległ zmniejszeniu. Priorytetem dla Grupy Helsińskiej w Moskwie jest wspieranie regionalnych organizacji obrony praw człowieka i ich działaczy, a także prowadzenie wznowionej, legendarnej *Kroniki Bieżących Wydarzeń*. Według organizacji tej zarówno władze federalne, jak i lokalne w niewielkim stopniu rozwiązują problemy obrony praw człowieka. Zajmuje się ona nadzorem grup działających na rzecz poprawy warunków i przestrzegania zasad wolności (http://www.hro.org/ngo/mhg).

Jedną z wielu organizacji pomocowych, której powstanie było wynikiem buntu przeciwko sposobowi doboru osób służących w armii radzieckiej, był *Komitet Żołnierskich Matek Rosji*. W połowie lat 80., kiedy Związek Radziecki powoli chylił się ku upadkowi, armia nadal stosowała kryterium, wprowadzone w czasie wojny afgańskiej, przyjmowania do służby między innymi studentów. Założycielka

Komitetu – Maria Iwanowna Kubasowa wykazała się niezwykłą determinacją, docierając początkowo do 50 matek, których synowie zostali wysłani do służby wojskowej w czasie odbywania studiów. Komitet Żołnierskich Matek Rosji w pierwszych latach swojej działalności zajmował się organizowaniem demonstracji i pikiet, zbierał podpisy na rzecz likwidacji obowiązku służby wojskowej studentów. Działania te pośrednio przyczyniły się do zmiany obowiązującego przepisu przez Radę Najwyższą w 1989 roku. Po tych wydarzeniach Komitet nadal prowadził dalsze akcje mające na celu demokratyzację stosunków w wojsku.

Po wybuchu wojny w Czeczenii Komitet Żołnierskich Matek Rosji uzmysłowił opinii publicznej prawdziwą siłę oddziaływania organizacji pomocowej. W czasie tylko pierwszej wojny czeczeńskiej zginęło na froncie prawdopodobnie około 50 tysięcy rosyjskich żołnierzy, przy czym dane oficjalne podają grupę tylko 2 tysięcy osób. Kobiety należące do Komitetu zbierały informacje rozdając zdjęcia zaginionych, odwiedzając szpitale, a nawet sztaby dowodzenia. Wyjazdy w rejony walk były wspierane finansowo przez rodziny żołnierzy, zakłady pracy oraz powstające w różnych miastach organizacje kobiece. Kobietom udało się nawiązać kontakt z bojownikami czeczeńskimi. Komitet Żołnierskich Matek Rosji walczy nie tylko o zakończenie wojny, ale również o zmianę mentalności społecznej oraz sposobu karania i nagradzania, który ma na sobie piętno poprzedniego systemu. Matki tracące na froncie swoje dzieci jako wyraz uznania otrzymują ordery za zasługi dla Federacji Rosyjskiej. Żądają one zamiany medali, odznaczeń na zaprzestanie działań wojskowych w Czeczeni.

Aktywną działalność na rzecz przestrzegania praw człowieka w Rosji prowadzi także *Amnesty International*. 30 października 2002 roku opublikowała ona raport sporządzony przez pracowników międzynarodowego sekretariatu AI w Londynie, którzy zbierali

informacje od pracujących na obszarze Rosji organizacji pozarządowych i społecznych. Ogłoszona została światowa kampania na rzecz przestrzegania praw człowieka w Federacji Rosyjskiej. Ważne miejsce w raporcie stanowi opis sytuacji w Czeczenii, gdzie naruszania praw człowieka dopuszczają się zarówno siły rosyjskie, jak i bojownicy czeczeńscy. Przedstawiono także inne zagrożenia. Amnesty International uważa, że w Rosji około 14 tysięcy kobiet rocznie jest ofiarami przemocy domowej. Organizacja wskazuje również na problem braku organizacji pomocowych, które zajmowałyby się przestrzeganiem praw tak licznych grup etnicznych na terenie Federacji Rosyjskiej (http://www.amnesty.org/russia).

Formy organizowania pomocy na Syberii i rosyjskim Dalekim Wschodzie

Działania pomocowe zarówno ze strony rządowej, jak i organizacji pozarządowych i społecznych szczególnie potrzebne są ludności mieszkającej na Syberii i rosyjskim Dalekim Wschodzie. Ludzie mieszkający na tym olbrzymim obszarze, zajmującym powierzchnię 12 750 000 km^2, potrzebują pomocy w organizowaniu nowej administracji i kierowaniu zasobami ludzkimi.

Wśród wielu różnych niedogodności życia na Syberii i rosyjskim Dalekim Wschodzie (wysokich mrozów, niekiedy przekraczających - 60°C, licznych szkodników i insektów utrudniających życie nie tylko ludności, ale także hodowanym przez nich zwierzętom) dość powszechnym zjawiskiem są coroczne wezbrania wody. Duże rzeki syberyjskie, takie jak na przykład Lena wiosną zazwyczaj wylewają dwa razy - w maju i w czerwcu. W 1998 oraz w 2000 roku bardzo duże obszary zamieszkałe znalazły się pod wodą. Ze względu na ograniczone możliwości finansowe, a także brak koordynacji działań pomoc przychodzi z opóźnieniem i jest niewystarczająca. Jak pokazał przykład

akcji przeciwpowodziowej w Jakucji akcje pomocy poszkodowanym mogą być również uwikłane w konflikty na tle etnicznym i politycznym (Eastern Europe, Russia and Central Asia, 2002).

Wiele decyzji pomocowych opiera się na wypełnianiu zamierzonego planu, niekiedy czysto teoretycznego, nie mającego nic wspólnego z rzeczywistością. Arbitralność w udzielaniu wsparcia związana jest z istnieniem centralnego systemu podziału środków finansowych. W państwach postsocjalistycznych prędzej dokonuje się decentralizacja kompetencji administracyjnych i o wiele wolniej poszerzanie autonomii finansowej społeczności lokalnych. Tę właściwość można również odnieść do wielu międzynarodowych organizacji pozarządowych świata demokratycznego. Ponad miarę zbiurokratyzowane, nie pozostawiają zainteresowanym możliwości samodzielnego decydowania o przeznaczeniu i sposobie wykorzystania przyznanych środków.

Należy wątpić, czy dziki kapitalizm, powróciwszy do świata postkomunistycznego, szybko się ucywilizuje. Jakucja mogłaby sama wygospodarować pieniądze na działania pomocowe a także na inwestycje poprawiające warunki życia ludzi. Lokalni potentaci finansowi nie słyszeli o potrzebie lokowania środków w kapitał społeczny. W Polsce daje się zaobserwować podobne zjawisko, jakim jest brak wyobraźni klasy finansowej, iż przynajmniej w najważniejszych kwestiach utrzymywany solidaryzm społeczny, oprócz wielu innych korzyści, prowadzi do pożytku gospodarczego.

Rozwijająca się korupcja i liczne malwersacje finansowe wyraźnie wpływają na utrudnienia w przeprowadzeniu reform, które mogłyby uzdrowić sytuację na Syberii i rosyjskim Dalekim Wschodzie, i równocześnie umożliwić pozyskiwanie środków organizacjom pomocowym (Eastern Europe, Russia and Central Asia, 2002).

Mieszkańcy Syberii podkreślają swoją umiejętność radzenia sobie w trudnych warunkach – kilkuosobowa grupa mężczyzn potrafi zaledwie w

ciągu tygodnia wybudować dom mieszkalny dla czteroosobowej rodziny. Zagrody wykonywane są ze szczególną starannością i mogą przetrwać wiele zagrożeń[2]. W ekstremalnie trudnych warunkach egzystencji ludzie tworzą formy ścisłej współpracy, wykazując solidarność i chęć opieki nad bliskimi, łamiąc zarazem ważne zasady chronienia szeroko pojętego środowiska własnego życia. Jak zakwalifikować pod względem form działań pomocowych zachowania osób, pragnących uchronić się od zamarznięcia - w miastach, gdzie nie działa ogrzewanie centralne i brak dostaw środków opałowych -, które posuwają się do niszczenia i palenia własnych mebli bądź organizują transporty drewna z odległej tajgi. Mimo docierających środków finansowych ze strony pojawiających się w ostatnich latach coraz częściej organizacji pozarządowych w Rosji oraz innych instytucji prowadzących działania pomocowe, nadal na obszarze tym funkcjonuje odwieczne powiedzenie: „Na Syberii radź sobie sam".

Niesprzyjający rozwojowi działalności ludzkiej klimat oraz pogłębiający się kryzys gospodarczy w Rosji, a także brak sprawnie działającego sektora ochotniczego w zasadzie skazują Syberię na stopniową zagładę. Pozostaną tam tylko ci, którzy nie mają już gdzie wyjechać bądź osoby, którym nie zależy z różnych względów na zmianie istniejącego stanu rzeczy. Trudno stwierdzić, jaki wpływ na pogarszanie się sytuacji gospodarczej na odległych obszarach peryferyjnych ma racjonalność wolnego rynku w skali globalnej. Może ci, którzy nie miel szans na ucieczkę do przodu, skazani są na nieistnienie? Czym miałyby się wykazać międzynarodowe organizacje pozarządowe na Syberii – społeczną organizacją wyrębu lasów?

[2] W czasie występujących z coraz większą częstotliwością powodzi na Syberii i rosyjskim Dalekim Wschodzie dochodziło do sytuacji, gdy można było znaleźć cały nienaruszony budynek, przeniesiony przez wodę na odległość nawet 400 kilometrów.

Perspektywy działalności pomocowej w Rosji

Istnienie sprawnych struktur pomocowych na pewno nie byłoby w stanie rozwiązać wszystkich problemów, z którymi na co dzień borykają się mieszkańcy Federacji Rosyjskiej. Jednak ich efektywna praca mogłaby w dużym stopniu usprawnić i ułatwić życie ludzi. Największym utrudnieniem prowadzenia działań zaradczych jest jednak prawdopodobnie brak wiary lokalnych społeczności w sens istnienia organizacji pomocowych. Wynika to przede wszystkim z nawyków i sposobów myślenia wyniesionych z danych lat. Wolno powstaje przekonanie o tym, że w demokratycznym społeczeństwie funkcjonowanie organizacji pozarządowych jest ważnym elementem istnienia państwa. Wśród wielu przedstawicieli władz w Rosji widoczna jest tendencja do traktowania współpracy z organizacjami pozarządowymi jako utrudnienia w ich pracy, polegającego na ograniczeniu sprawności działania odpowiednich organów. Często centralne władze uważają wręcz istnienie organizacji pomocowych za zagrożenie; struktury podważające ich zdolności rządzenia na danym terytorium. Wydaje się, że procesy transformacji ustrojowej, a szczególnie upodmiotowienie społeczności lokalnych, a także przynajmniej w podstawowym zakresie uspołecznienie dzikiego kapitalizmu utworzą grunt do rozwoju organizacji pozarządowych.

Bibliografia

Doliwa-Klepacki Z. M., 1997, „Encyklopedia Organizacji Międzynarodowych", Wydawnictwo 69, Warszawa.

Kopstein J. S., Reilly D. A., 2004, „Geographic Diffusion and the Transformation of the Postcommunist World", Princeton University.

Paldam M., Svedensen Gert T., 2000, Missing Social Capital and the Transition in Eastern Europe, "Working Paper", Department of Economics, Aarhus University.

Pardon M., Introduction, 1997, w: „Political Studies – Help Resources", UNDP, New York.

Robertson D., 1985, „A Dictionary of Modern Politics", Europe Publications, London.

Rose R., 1999, Getting Things Done in an Antimodern Society: Social Capital Networks in Russia, w: Dasgupta P., Serageldin I. (red.), „Social Capital: A Multifacted Perspective", World Bank, Washington DC.

Woźniak Z., 1998, Organizacje pozarządowe partnerem samorządu lokalnego, w: „Dzielnice, osiedla, sołectwa płaszczyzną współpracy z organizacjami pozarządowymi", DemNet, Poznań.